

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Historia w konwersacji, konwersacja w historii

Author: Katarzyna Wyrwas

Citation style: Wyrwas Katarzyna. (2006). Historia w konwersacji, konwersacja w historii. W: M. Kita, J. Grzenia (red.), "Czas i konwersacja : przeszłość i teraźniejszość" (S. 99-110). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

KATARZYNA WYRWAS
Uniwersytet Śląski

Historia w konwersacji, konwersacja w historii

Rozmowa – forma typowa dla codziennych kontaktów językowych – uważana jest za najważniejszy i najbardziej uniwersalny gatunek potoczny. Jako formę naturalnego współistnienia ludzi z innymi ludźmi rozmowę zalicza się do tzw. pregenrów, bliskich Bachtinowskiemu gatunkom pierwotnym. Pod pojęciem pregenrów rozumie się typy tekstów łatwo rozpoznawane i powszechnie stosowane przez użytkowników języka, do których to typów należą również teksty o charakterze narracyjnym [por. SWALES, 1990: 58–59]. W rozmowie wymieniamy myśli i doświadczenia, w tej formie porozumienia – jako gatunku złożonym – jest również miejsce na dyskusję, kłótnię, chwalenie się, narzekanie i inne gatunki mowy. Naturalną rzeczą jest, że w rozmowie opowiadamy kawały, że opowiadamy sobie także nawzajem o zdarzeniach, w których braliśmy udział. Krótsze czy dłuższe – narracje ubarwiają rozmowę, rozszerzają jej ramy czasowe od *hic et nunc* do czasów niegdysiejszych, w których opowiadana historia się dzieje.

W artykule omawiam kilka problemów: 1) zagadnienie wpisywania się narracji potocznych w ciąg rozmowy, 2) sposób, w jaki sytuacja dialogowa posuwa do przodu akcję opowiadanej historii, 3) kwestię odtwarzania rozmów bohaterów w potocznych tekstach narracyjnych.

W analizie tekstów, którymi są zapisy zebranych przeze mnie nagrań, wykorzystuję schemat narracji potocznej zrekonstruowany przez Williama Labova i Joshuę Waletzky'ego [1967: 32–41] w wyniku analizy prostych opowiadań dotyczących zdarzeń z codziennego życia. Schemat ów składa się z pięciu komponentów: 1) wprowadzenia

(Abstract); 2) orientacji (Orientation); 3) komplikacji (Evaluation); 4) rozwiązania (Result); 5) zakończenia (Coda)¹.

Wprowadzenie jest zapowiedzią narracji, sygnalizuje jej początek, ma również za zadanie przedstawić słuchaczowi temat opowiadania. Badacze dostrzegają w nim często skróconą parafrazę, streszczenie przebiegu głównych zdarzeń, które ma przekonać słuchacza, że z pewnego punktu widzenia dana historia jest ważna, pouczająca i godna uwagi [VAN DIJK, 1985: 160]. W orientacji następuje identyfikowanie czasu, miejsca, osób i sytuacji w zależności od aktualnych potrzeb opowiadającego i słuchaczy. Orientacja wprowadza czasowy dystans względem aktualnej sytuacji [GÜLICH, 1984: 278], narrator prezentuje tu głównych bohaterów oraz ukazuje punkt wyjścia zachodzących w opowiadaniu zdarzeń. W komplikacji narrator przedstawia wydarzenia nieoczekiwane i nagłe, punkt zwrotny opowiadania. Komplikacja ukazuje „zmianę w działaniach lub stanach psychicznych bohaterów pod wpływem okoliczności” [VAN DIJK, 1985: 161]. Rozwiązanie przedstawia efekty opisywanych wcześniej działań, może także zawierać ocenę lub morał wypływający ze zdarzeń. Zakończenie stanowi sygnał końca opowiadania i ma kierować perspektywę mówiącego z powrotem na moment teraźniejszy. W części tej narrator wyraża *explicitie*, że czynność opowiadania została zakończona [zob. LABOV, WALETZKY, 1967; WARCHAŁA, 1993; DEPTA, 1998].

Kiedy w rozmowie pojawia się opowiadanie, towarzysząca wymianie myśli naturalna, ciągła wymiana ról nadawczo-odbiorczych jest czasowo zawieszona na korzyść narracyjnego monologu jednego z interlokutorów. Nie jest to jednak zawieszenie całkowite, bo choć w opowiadaniu potocznym dominującą rolę odgrywa oczywiście narrator, to również słuchacz może je współtworzyć. W dużej mierze zależy to od jego aktywności oraz tak od symetrii, jak i asymetrii (w równym stopniu) wiedzy rozmówców. Znajomość struktury opowiadania potocznego oraz różnice pomiędzy interlokutorami pod względem „wiedzy o świecie”, a także fakt, iż narracja jest częścią dialogu, wpływają na występowanie wtrąceń słuchacza przerywających tok wypowiedzi narratora. Wtrącenia te mogą mieć formę pytań, dopowiedzeń, sprecyzowań oraz potwierdzeń [por. DEPTA, 1997]. Współtworzenie potocznej narracji może mieć charakter dynamiczny dzięki słownym interwencjom słuchaczy: ich komentarzom i pytaniom, co ukazuje przedstawiony dalej zapis nagrania. Nadawca może także we własnych dopowiedzeniach o charak-

¹ Schemat ów wykorzystywany jest do analizy tekstów narracyjnych w wielu pracach, m.in. QUASTHOFF, 1980; GÜLICH, 1984; van DIJK, 1985; POLANYI, 1985; HUDSON, SHAPIRO, 1991; NORRICK, 2000. Tłumaczenie nazw angielskich podaję za: WARCHAŁA, 1993: 24.

terze orientacyjnym naruszać chronologiczny bieg odtwarzanych zdarzeń – widać to zwłaszcza na początku cytowanego nagrania, kiedy narrator przerywa ledwie rozpoczęty wątek, aby podać okoliczności wcześniejsze. W dalszej części przytoczonej konwersacji wprowadzone jest drugie opowiadanie jako reakcja na opowiadanie pierwsze (zob. wprowadzenie II b). W drugim tekście nadawca również wstrzymuje na chwilę bieg akcji, aby zadać pytanie – tym razem samemu sobie – o szczegóły wspomnianego zdarzenia.

M: pies chciał złapać kota

J: przyjechali tu / a my /

była Małgosia /

pojechali my / pojechali my / dooo Zawiercia / no i /

jak myśmy do tego Zawiercia pojechali na te zakupy / do ogrodniczego poszłam po ogórki // oni tu chwilę

siedzieli / ale też pomysły mają /

wzięli tego kota puścili tak

P: na dwór (?)

J: tak / na dwór /

Kryśka szła z działki /

[dzwonek do drzwi]

Kryśka szła z działki

K: no i co / pani Krysia szła z działki (?)

J: z tymi psami

i ten Filutek się tam na te / na tego kota rzucił /

a oni wzięli go złapali i ten się tak wściekał / i po-
drapał ich wszystkich

P: bo on się bał

J: no / zamiast go puścić byłby na drzewo skoczył

K: jak wzięli raz kota /

którego to (?) Miśkę wzięli /

na działkę /

no i taka nawet spokojna była chodziła sobie po
tych grządkach tam sobie wachała / a mój ojciec
zaczął kosić trawę /

jak tak się kosą tak się zamierzył na trawę / jak /

Miśka to zobaczyła (!) / to tak zaczęła uciekać /

złapali ją zaczęła drapać

tak do krwi tak drapała /

i w końcu na koniec we wiaderku / na odpadki wróciła do domu / bo się ją nie dało inaczej utrzymać
po prostu /

tak się wystraszyła

J: takie przykrywane wiaderko tak (?)

K: no / a ten potem się uspokoił (?)

J: potem się uspokoił no ale już ich wszystkich / no
Teresce to tak zdrapał ręce że jej aż popuchły

wprowadzenie Ia

orientacja Ia

orientacja (wstecz)

orientacja Ia (cd.)

komplikacja Ia

pytanie o szczegóły

orientacja IIa

komplikacja IIa

ZAKŁÓCENIE

komplikacja IIa (cd.)

pytanie o ciąg dalszy

orientacja IIIa

komplikacja IIIa

rozwiązanie Ia

komentarz słuchacza

komentarz narratora

wprowadzenie IIb

orientacja Ib (autopytanie)

wprowadzenie IIb (cd.)

orientacja IIb

komplikacja IIb

rozwiązanie IIb

orientacja IIb

rozwiązanie IIb (cd.)

coda

pytanie o szczegóły

pytanie o rozwiązanie

rozwiązanie Ia (cd.)

W końcowej części rozmowy, już po ujawnieniu rozwiązania drugiej opowiadanej historii, interlokutor powraca jeszcze raz do wątku pierwszej narracji – zob. pytanie o rozwiązanie, aby uzyskać dokładniejsze informacje o tym, jakie było jej zakończenie – zob. rozwiązanie Ia (cd.).

W narracji umieszczonej w kontekście rozmowy interlokutorzy mogą pytać o nieznane (niedopowiedziane przez narratora) szczegóły: miejsce i tło wydarzeń (np. *gdzie ją widziałaś?*), cechy bohaterów (*to ile ona miała wtedy lat?*), może pytać także o sens i cel działań (*po co tam poszłaś?*) itd. Działa tu zwykły mechanizm dialogu: pytanie ma inicjować wyjaśnienie lub sprowokować nadawcę do bardziej szczegółowego opisu zdarzenia i osób biorących w nim udział [por. DEPTA, 1997], co wprowadzie nieco zakłóca odtwarzanie wydarzeń, owocuje jednak wzbogaceniem warstwy informacyjnej narracji. Opowiadanie mogą przerywać również pytania identyfikacyjne, które najczęściej mają formę pytań o rozstrzygnięcie, wyznaczających dwie możliwe odpowiedzi: twierdzącą (*tak*) i przeczącą (*nie*), choć odpowiedź na takie pytanie może oczywiście brzmieć inaczej. Obznajomiony z tłem zdarzeń słuchacz zadaje pytania, które mają na celu jedynie identyfikowanie znanych szczegółów, osób, miejsc czy cech. O tym, że odbiorca identyfikuje znane sobie osoby czy przedmioty, świadczy fakt używania przez niego w wypowiedziach zaimków deiktycznych, zwykle wykorzystywanych w mowie potocznej do tego celu (WARCHAŁA, 1991: 31–32):

B: powiem wam jak działają znajomości i pieniądze / Ala rozmawiała z Bożeną / najpierw przez telefon / żeby / bo nie wiedziała w jakim ona tym stanie nerwowym / ale mówi już przez telefon miała inny głos

K: o **tego** syna (?)

B: o **tego** syna

W dopowiedzeniach, które można nazwać identyfikacyjnymi, interlokutor potwierdza również stan symetrii wiedzy:

B: a u nas jest taka sprzątaczką nie i ma / ten / sukę ma / no i / ponieważ ma tą cieczkę to wyszła z nią na spacer i założyła jej majtki

K: no wiem / **takie** majtki się kupuje

Niekiedy jednak – co pokazuje kolejny tekst nagrania – dochodzenie do stanu symetrii wiedzy uczestników danej sytuacji komunikacyjnej może być procesem na tyle długotrwałym, że doprowadza do rozbitcia ledwie rozpoczętego opowiadania, a narrator nie potrafi już podjąć wątku i rozwinąć akcji (albo nie widzi już sensu dalszego opowiadania):

A: jak myśmy do banku jechali / to ten gościu jechał / przepisowo / tu na tych nowych światłach nie (?) / ten chciał na lewo / ale że było zielone i pojechał / i trzymał się / lewej strony / jadą samochody nie (?) / a on też skręcał / i lewej strony się trzymał / ale jak już wszys

orientacja I

T: ale gdzie na nowych światłach (?)

A: no tu / od Żabek jak się jedzie

T: koło prezydium (?)

A: nie // jak się jedzie do Żabek / od Żabek

K: to tam co są do szkoły te światła tak (?) / te co się włącza (?)

A: nie nie (!)

K: to ja nie wiem gdzie

A: od Żabek jak do starej Bawelny się jedzie

T: za Plusem (?)

K: mhm mhm (!)

A: wjechał na ten / no i dopiero później jak już skręcił odbił na prawo sobie / żeby już / samochodów nie blokować / ale tu / dobrze skręcił

komplikacja
orientacja II

pytanie o szczegóły
orientacja III
pytanie o szczegóły
orientacja IV

pytanie o szczegóły

odpowiedź

BRAK SYMETRII WIEDZY
orientacja V

pytanie o szczegóły
SYMETRIA WIEDZY

rozwiązanie

ustalanie
zakresu
wiedzy
wspólnej

Nadawca – tak w rozmowie, jak i w opowiadaniu potocznym – szuka potwierdzenia tego, że jego wypowiedź została odebrana i zrozumiana, ewentualnie zaakceptowana lub odrzucona, i że istnieje chęć (albo gotowość) wysłuchania jej dalszej części. Potwierdzeniami w narracji mówionej są przytaknięcia (komunikujące zgodę z wyrażonym wcześniej sądem), potwierdzenia identyfikacyjne (komunikujące stan symetrii wiedzy) oraz potwierdzenia odbioru werbalne i niewerbalne (*coda*)².

Słuchacz, włączając się do tworzenia tekstu narracji, nie ogranicza się do zadawania pytań. Często dopowiada słowa, których nie może sobie przypomnieć narrator (albo go uprzedza). Współtworzący tekst opowiadania słuchacz uzupełnia brakujące określenia:

A: podchodzę jakaś czarna kobieta no jak zobaczę czarna kobieta to od razu wiadomo

B: Rumunka

² Za pomocą *cody* słuchacz potwierdza, że odebrał i rozumiał to, co przekazał mu nadawca. *Coda* ma za zadanie wyrażać potwierdzenie symetrii wiedzy lub potwierdzenie odbioru, pełni więc funkcję fatyczną. W dialogu potocznym, a więc i w mówionej narracji, *coda* może być wyrażona w sposób niewerbalny, choćby jako reakcja mimiczna słuchacza lub kiwnięcie głową, co zwykle nie przerywa toku opowiadania [WARCHAŁA, 1991: 39].

lub przedstawia swoje domysły:

A: no to getry wiesz jakieś tam / luzacki sweter na wierzch / a tam się wszyscy tak patrzyli

B: to Robert nie chodził w muszce na pewno

A: nawet porządek mają teraz wiesz / mieli burdel a teraz mają porządek

B: może im ktoś sprząta

Słuchacz niekiedy stara się uściślić wypowiedź narratora, aby stała się jaśniejsza, bardziej wyrazista i jednoznaczna w odbiorze, dlatego między innymi precyzuje wypowiedzi będące omówieniami, np.:

W: [...] no chłopak ja tag muwie chłopak no ale to był człowiek prawda ktury juz miał po osiemnaście dziewiętnaście lat

P: dorosły³

często dodaje właściwy synonim, np.:

A: ale musisz o tym wiedzieć że jest taka sytuacja że / jak mój brat przyszedł / i / i tego / i chapnął go

B: uzałł go

Niekiedy słuchacz w toku opowiadania stara się odgadnąć (z różnym skutkiem) jego dalszy ciąg. Przedstawia także swoje stanowisko wobec opowiadanych zdarzeń, komentuje je. Tak jak często ma to miejsce w codziennych rozmowach, tak i w opowiadaniu zawartym w rozmowie słuchacz może zestawiać treść opowiadania z własnymi doświadczeniami, dokonywać porównania.

Jeśli narrator, który chce przekazać jak najwięcej szczegółów, mówi zbyt długo i zbacza z tematu, zapominając o wątku opowiadania, to słuchacz dopytuje się o ciąg dalszy historii, przypominając narratorowi o konieczności kontynuowania narracji:

A: to ja wam powiem że ja zrobiłam numer / nieświadomie / bo zmieniłam kurtkę / zapomniałam przełożyć legitymacji / zamiast schować do plecaka to wszystko zostawiłam w domu / legitymację bilet wszystko /

**wprowadzenie
orientacja I**

ja przypomniałam sobie na przystanku

**komplikacja I
orientacja II**

i mówię no teraz się nie wrócę bo nie zdążę / bym się spóźniła do szkoły / a one mówią a nie złapią cię a ja mówię na pewno mnie złapią

bo jak pierwszy raz od pół roku / nie miałam biletu / pierwszy raz normalnie / z moim szczęściem /

dopowiedzenie I

³ Przykład zaczerpnięty z publikacji *Teksty języka mówionego miast Górnego Śląska i Zagłębia*. Red. W. LUBAŚ. T. 2, Katowice 1980, cz. 2, s. 174.

ale nie złapią cię na pewno nie sprawdzają przecież w ósem-	orientacja III
kach /	
drugi przystanek a tam facet stoi /	komplikacja II
stał sobie z przodu /	orientacja IV
a ja tak się zaczęłam trząść / jak się zdenerwowałam nor-	komplikacja III
malnie /	
okazało się że Olka też nie ma biletu bo ona / bo ona była na	dopowiedzenie II
tych feriach i jej mama nie kupiła tego miesięcznego / i / a póź-	
niej już nie było /	
i my takie wiesz siedzimy / ja byłam taka roztrzęsiona że	orientacja V
Jezu	
B: no i co (?)	pytanie słuchacza
A: mówię że legitymacji zapomniałam i wszystkiego / i się	orientacja VI
tak na niego patrzałam	
miałam taką minę normalnie bo ja byłam taka przestraszona /	dopowiedzenie III
nogi mi się trzęsły ja nie wiedziałam siedzę taka prze-	
straszona / żołądek miałam w gardle /	
i on mówi co mam z wami zrobić a ja się na niego patrzę	orientacja VII
z takim łzy w oczach miałam a on mówi macie za co kupić	
bilety / ja powiedziałam mam / to sobie kupcie /	
i poszedł a ja się jeszcze jakieś trzy godziny temu tak trzę-	rozwiązanie
słam w tej szkole	

Łamanie porządku chronologicznego w celu wprowadzenia do opowiadania dodatkowego (i statycznego) elementu orientacyjnego, jakim jest dopowiedzenie z informacjami prezentującymi tło zdarzeń, może być – jak twierdzą badacze [por. HUDSON, SHAPIRO, 1991: 95] – zabiegiem pomagającym podtrzymać zainteresowanie słuchaczy. Jak jednak pokazuje powyższy przykład, zbyt wielka ilość szczegółów może zamiast wzbudzać zainteresowanie słuchaczy, powodować dezorientację i znużenie natłokiem informacji. Opowiadanie to jest tekstem dość złożonym, zawiera bowiem aż trzy momenty komplikacji, tyleż samo fragmentów dygresyjnych oraz przytaczane przez narratorkę wypowiedzi bohaterów. Po dłuższym dygresyjnym dopowiedzeniu II oraz orientacji V, która ma stanowić próbę powrotu do przerwanego toku opowiadania, lecz szybko przeradza się w opis stanu emocjonalnego, pada pytanie zniecierpliwionego i zaintrygowanego słuchacza, który chce wiedzieć, co stało się dalej, jak skończyła się historia.

Orientacja, w której narrator podaje informacje na temat okoliczności akcji i przedstawia bohaterów, powinna pojawiać się szczególnie na początku opowiadania, stanowi ona jednak najbardziej „ruchomy” i ekspansywny element struktury narracyjnej. Jak wiadomo z wcześniejszych badań [por. DEPTA, 1998], elementy orientacyjne mogą być wprowadzone w dowolnym miejscu jako spontaniczny komentarz czy dopowiedzenie nadawcy, pragnącego uzupełnić wiedzę słuchacza:

M: my nie jeździmy szybko z takiego względu / po	wprowadzenie
pierwsze mandaty /	
bo to teraz to łapią na to pistoletowe /	orientacja – dopowiedzenie
my jechali	orientacja
tak na setkę leciałem /	orientacja – dopowiedzenie
przed nami /	orientacja
facet z tyłu leci /	orientacja (wstecz)
beemwica / LZ	orientacja
rejestracja łódzka no nie	orientacja – dopowiedzenie
łup koło nas /	komplikacja
szedł ze sto dwadzieścia /	orientacja – dopowiedzenie
dojechałem do zakrętu	orientacja
on już stoi /	komplikacja
już pertraktuje z policjantem /	orientacja
bo tu przed Dąbrową zawsze zawsze pełno jest po-	orientacja – dopowiedzenie
licji łapią	
już płaci pięćset / punkty karne	rozwiązanie
po co (?)	coda

Typowa kolejność składników narracji oraz wartki ciąg akcji zostają niekiedy zakłócone wielokrotnym powtarzaniem elementów orientacyjnych, co często doprowadza do rozluźnienia spójności opowiadania. W przypadku wtrącanych w różnych miejscach narracji partii opisowych mamy także do czynienia ze zjawiskiem retardacji, która w tekstach literackich (jak np. komedia intrygi, powieść sensacyjna, thriller) bywa celowym zabiegiem stosowanym, aby opóźnić akcję utworu, odsunąć decydujący moment zdarzenia i stopniować napięcie [por. GŁOWIŃSKI i in., 1998: 472], a w gatunku potocznym – choć również zatrzymuje, opóźnia akcję – jest raczej działaniem nieświadomym, por.:

u Doroty byłem / rozumiesz /	wprowadzenie
zadzwoiłam	orientacja I
byłam dziesięć minut wcześniej / niż	orientacja – dopowiedzenie
bo ja mówiłam że przyjdę o wpół do piątej a byłam	orientacja (wstecz) – dopo-
dwadzieścia po czwartej /	wiedzenie
ale już mówię nie będę stała pod klatką tylko wej-	orientacja – dopowiedzenie
dę /	
i otworzył mi oczywiście tatuś /	komplikacja I
ładnie ubrany /	orientacja II
i wprowadził mnie do pokoi gościnnych	rozwiązanie I
nie do Doroty pokoju /	orientacja – dopowiedzenie
no i tam z nim siedziałam /	rozwiązanie I (cd.)
chyba z dwadzieścia minut z nim musiałam rozma-	orientacja – dopowiedzenie
wiać /	
ale nie było tak źle /	orientacja – komentarz
wiesz wchodzę /	komplikacja I (cd.)
ten pierwszy pokój /	orientacja III

bo u nich jest taki układ mieszkania pierwszy pokój to jest pokój Doroty a reszta pokoi są przechodnie dwa / oprócz sypialni sypialnia to jest ostatni pokój / i dwa są przechodnie w tym jednym taki jakby pokój do pracy taki gabinet / tam jest komputer stoi takie tam różne rzeczy są / nawet porządek mają teraz wiesz / mieli burdel a teraz mają porządek

M: może im ktoś sprząta (?)

K: nie / wydaje mi się że po prostu oni jak sobie wyremontowali już wszystko i już są na swoim to / może sobie poukładali w końcu wszystko / tak jak trzeba no nie /

teraz mają specjalną rozumiesz garderobę mają / i tak / przechodzi się z tego jednego do pracy przechodzi się do pokoju gościnnego tam mają kanapę taką narożną taką ogromną / porozmawiałam / dał mi pepsi /

potem przyszły / przyszły one /

Dorota bardzo wyrosła / i jakaś taka chuda się zrobiła i długa /

pogadałam z nią trochę posiedziałam

no i wyniosłam się po wpół do siódmej / w domu byłam o wpół do ósmej

orientacja – dopowiedzenie

pytanie słuchacza

orientacja – komentarz

orientacja – dopowiedzenie

rozwiązanie II

komplikacja II

orientacja

rozwiązanie III

rozwiązanie IV

Opowiadanie to można byłoby przedstawić w znacznie krótszej i znacznie łatwiej przyswajalnej formie (elementy niezbędne do odtworzenia kolejnych etapów historii zostały zaznaczone pogrubioną czcionką). Jak widać, potrzeba przedstawienia opisów, szczegółów zdarzenia oraz komentarzy jest tu bardzo silna, nie wymaga nawet werbalnej stymulacji ze strony słuchacza. W efekcie powstaje tekst prawie 4 razy dłuższy i o znacznie bardziej skomplikowanej strukturze.

Odpowiednie wykorzystanie możliwości komponentu orientacyjnego pozwala obrazowo i wiernie przedstawiać opowiadane zdarzenia. Podobnemu celowi, czyli podwyższeniu wiarygodności narracji, może (w mniemaniu nadawców) służyć także przytaczanie wypowiedzi uczestników zdarzeń. Dialog jest co prawda pewnym „naderwaniem” ciągłości opowiadania, ale owo „naderwanie” łagodzić ma tzw. akompaniament narracyjny dialogu. Zadaniem tak określonego metatekstu jest informowanie słuchacza o tym, kto wygłasza daną kwestię, a także powiadamianie o sposobie mówienia i czynnościach towarzyszących mówieniu [GŁOWIŃSKI, 1973: 46–47]. W potocznych opowiadaniach do reprodukcji cudzych wypowiedzi używa się najczęściej czasownika *mówić*, rzadziej *powiedzieć* [por. WYRWAS, 2001]. W zebranym materiale większość przytoczeń to mowa niezależna, np.:

I. no i przyszedł do lekarza lekarz **mówi** panie / ja tu nic nie widzę u tego dziecka **mówi** / on **mówi** gardło ma zdrowe wszystko zdrowe / **mówi** niech pan go weźmie da mu coś na tą gorączkę

II. **mówi** niech pan go weźmie do domu niech mu pan da coś / no i będzie pan widział jak coś / to pan przyjedzie na nowo

III. dziecko leży na łóżku nieprzytomne gorączka / no i wzięła dziecko i pojechała do lekarza a lekarz **mówi** tak ja nie wiem co mu jest / szczerze mówię pani że nie wiem z czego ta gorączka / pani musi zrobić badania krew moc

W niektórych narracjach z reprodukowanymi dialogami (por. przykład I powyżej) spotykamy się z nagromadzeniem czasowników mówienia, ponieważ (prawdopodobnie w celu zapewnienia komunikacyjności wypowiedzi) narrator przerywa tok przytoczenia już po kilku słowach, starając się przypomnieć słuchaczowi, iż dany tekst jest cytowany, co oczywiście w konsekwencji wydłuża tworzone opowiadanie.

Przytoczenia w narracjach potocznych, podobnie jak w tekstach literackich, stanowią nieodłączny składnik wydarzeń, o których opowiada narrator. Partie dialogowe czy monologowe wplecione w tekst opowiadania zwykle jednak nie posuwają akcji do przodu w sensie czasowym. Z wprowadzenia i z samej przytoczonej wypowiedzi oraz ze współpracy kilku czynników kontekstowych słuchacz czerpie natomiast wiedzę o okolicznościach komunikacji [GÓRNY, 1966: 290]. Przytoczenia przynoszą także informacje o uczestnikach zdarzeń oraz ich sposobie mówienia, stanowiąc nierzadko istotny element charakterystyki postaci, co niewątpliwie przyczynia się do wzbogacenia narracji i przedstawienia pełniejszego obrazu zdarzeń.

W każdej swej wersji – potocznej, literackiej, filmowej i graficznej – narracja odtwarza czas miniony. W słownych postaciach opowiadań w sposób szczególny wyróżniają się elementy, które pozwalają nadawcy zapanować nad kolejnością odtwarzanych zdarzeń, nad ich szczegółowością oraz nad szybkością rozwijania akcji. W opowiadaniach potocznych, częstokroć będących efektem wspólnych działań nadawcy i słuchaczy, można wskazać wiele przypadków przesunięć czasowych w odtwarzanej akcji oraz opóźniania biegu zdarzeń. Udział słuchacza w generowaniu heterogenicznego tekstu, jakim jest narracja potoczna w rozmowie współtworzona przez interlokutorów, nie tylko nie wywołuje zakłóceń w komunikacji i nie zniekształca w wyrażony sposób linii narracyjnej, lecz wręcz przeciwnie – często posuwa historię do przodu, wzbogaca jej warstwę informacyjną, stymuluje narratora do wprowadzania wielu elementów opisowych, które w omówionym na początku artykułu schemacie narracyjnym mieszczą się w orientacji.

Literatura

- ADAMISZYN Z., 1995: *Styl potoczny*. W: GAJDA S., red.: *Przewodnik po stylistyce polskiej*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- DEPTA K., 1997: *Aktywność słuchacza wobec narracji mówionej*. „Język Polski” LXXVII, z. 4–5, s. 276–286.
- DEPTA K., 1998: *Struktura narracji mówionej*. „Język Polski” LXXVIII, z. 3–4, s. 223–230.
- DIJK T.A. VAN, 1985: *Działanie, opis działania a narracja*. „Pamiętnik Literacki”, z. 1, s. 145–166.
- GŁOWIŃSKI M., 1973: *Gry powieściowe. Szkice z teorii i historii form narracyjnych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- GŁOWIŃSKI M., KOSTKIEWICZOWA T., OKOPIEŃ-SŁAWIŃSKA A., SŁAWIŃSKI J., 1998: *Słownik terminów literackich*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- GÓRNY W., 1966: *Składnia przytoczenia w języku polskim*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- GÜLICH E., 1984: *Próba analizy tekstu narracyjnego z perspektywy teorii komunikacji*. „Pamiętnik Literacki”, z. 4, s. 248–285.
- HUDSON J.A., SHAPIRO L.R., 1991: *From Knowing to Telling. The Development of Children's Scripts, Stories and Personal Narratives*. W: McCABE A., PETERSON C., Eds.: *Developing Narrative Structure*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- LABOV W., WALETZKY J., 1967: *Narrative Analysis: Oral Version of Personal Experience*. W: HELM J., Ed.: *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle–London: University of Washington Press.
- NORRICK N.R., 2000: *Conversational Narrative. Storytelling in Everyday Talk*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- POLANYI L., 1985: *Telling the American Story: a Structural and Cultural Analysis of Conversational Storytelling*. Norwood: Ablex Publishers Corporation.
- QUASTHOFF U.M., 1980: *Erzählen in Gesprächen: Linguistische Untersuchungen zu Strukturen und Funktionen am Beispiel einer Kommunikationsform des Alltags*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- SWALES J., 1990: *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WARCHALA J., 1991: *Dialog potoczny a tekst*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- WARCHALA J., 1993: *Potoczna narracja w dialogu*. W: WILKOŃ A., WARCHALA J., red.: *Z problemów współczesnego języka polskiego*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- WYRWAS K., 2001: *Przytoczenia w potocznym tekście narracyjnym*. „Język Polski” LXXXI, z. 3, s. 183–188.

Katarzyna Wyrwas

L'histoire dans la conversation, la conversation dans l'histoire

Résumé

Dans l'étude nous avons décrit la manière dans laquelle des narrations courantes s'inscrivent dans le cours de la conversation. Nous avons observé comment dans des contes courants – qui sont fréquemment l'effet des actions communes de l'émetteur et des auditeurs – la situation de dialogue pousse l'action de l'histoire racontée en avance ou bien provoque des glissements temporels (en arrière). Nous avons démontré des exemples de retardement du cours des événements, qui peut être provoqué par l'introduction de trop nombreuses ou bien trop développées parties descriptives, et aussi par la reproduction des monologues et des conversations des héros.

Katarzyna Wyrwas

History in Conversation, Conversation in History

Summary

In the present article, the author discusses the way colloquial narrations become part of the flow of conversation. The question has been raised of how, in colloquial narratives (which are often the effect of the co-operation between the speaker and the hearer), the dialogical situation pushes the action of a given story forward, or contributes to the rise of time shifts (with the backward movement). The author shows the cases of slowing down the course of events, that is of retardation, which is caused by introducing too numerous, or excessively elaborate descriptions, or by including direct quotations from the characters' monologues or conversations.